

De redactie nodigt lezers uit boeken te recenseren voor deze rubriek

Dat de economische crisis iets zegt over de moraal in de economie, is wel duidelijk voor iedereen. Maar het antwoord op de vraag “wat dan?” is nog niet zo makkelijk. Dat blijkt ook uit dit zeer leesbare boekje onder redactie van Eelke de Jong. Naast de redacteur reflecteren Arnoud Boot, Henriëtte Prast, Rutger Claassen en Ellen van Stichel ieder vanuit hun eigen discipline over de crisis. Het boek begint met een duidelijke economische analyse van de redacteur over de oorzaken van de crisis; deze analyse dient als achtergrond voor het vervolg. Ook in het tweede en interessante hoofdstuk van Arnoud Boot blijft de analyse economisch van aard. Er worden verschillende fouten besproken en oplossingen aangedragen, maar in welke zin er sprake is van een moreel tekort wordt slechts summier aangeduid.

Bijvoorbeeld als Arnoud Boot stelt dat de banken onverantwoorde risico's namen. Kan Henriëtte Prast de lezer dan verder helpen in het prikkelende interview dat Eelke de Jong met haar heeft in het derde hoofdstuk bij het beantwoorden van de hamvraag wat de crisis over onze moraal zegt? Uit haar antwoorden wordt duidelijk dat mensen behept zijn met allerlei beperkingen, waardoor zij bijvoorbeeld risico's verkeerd inschatten. Impliciet geeft zij daarmee aan dat de hamvraag niet relevant is. Het beeld dat namelijk rijst uit haar betoog is dat de crisis een gevolg is van begrenzingen die nu eenmaal eigen zijn aan mensen. Maar dan kan je hun die fouten ook moeilijk verwijten. Wanneer Prast evenwel op pagina 48 over haar eigen frustraties met het bankwezen spreekt, krijgt haar verhaal een morele lading, want banken blijken heel bewust de belangen van hun klanten te veronachtzamen als deze belangen niet in hun eigen belang zijn. Terecht stelt Prast dat dit niet zuiver is en in strijd met de boodschap van banken dat zij de klant centraal willen stellen. Maar toch blijft de interviewer, Eelke de Jong, worstelen met de vraag of de gedragseconomische verklaringen van Prast wel ruimte laten voor verantwoordelijkheid. Het antwoord dat zij daarop geeft, blijft ambigu. Zij stelt bijvoorbeeld dat mensen wel verantwoordelijk zijn bij het kiezen voor een bepaalde routine, maar dit antwoord bevredigt niet, want als mensen niet de gevolgen van de gekozen routine kunnen overzien, hoe verantwoordelijk zijn zij dan voor die keuze? Vervolgens legt Prast uit dat mensen ook in hun integriteit begrensd rationeel zijn. Maar daarmee bevestigt zij alleen maar dat men mensen inderdaad moeilijk iets kan verwijten. Want als onintegere gedrag niet of niet altijd het gevolg is van onintegere bedoelingen, zoals Prast stelt, is er geen sprake van gebrek aan integri-

Jong, E. de (2011) *Wat zegt de crisis over onze moraal? Economie en verantwoordelijkheid*. Nijmegen: Uitgeverij Valkhof Pers.

teit. Integriteit hangt namelijk af van de intenties van de handelende persoon.

Moraal met economie verbinden, het blijft een worsteling voor economen. Maar gelukkig is in het boekje ook een mooie bijdrage opgenomen van een filosoof. Rutger Claassen beschrijft de bekende diagnose dat bankiers verantwoordelijk zijn voor de crisis. Waarom, blijft eigenlijk onduidelijk, want in het model waaruit volgens Claassen deze diagnose volgt, wordt juist aangenomen dat bedrijven – en dus ook banken – enkel hun eigen belang dienen te volgen. En voor zover is na te gaan, hadden zij ook die intentie in de aanloop van de crisis. Dat dit geleid heeft tot grote misère, kan hun binnen dit model dan toch niet verweten worden. Eerder is de overheid verantwoordelijk voor het feit dat zij via de instituties er

onvoldoende zorg voor gedragen heeft dat het door eigen belang gestuurde gedrag tot welvaart van allen leidt. Ook Claassen ziet dit probleem. Want hij vervolgt zijn analyse met de stelling dat individuen en bedrijven zich als burgers moeten gedragen en het belang van de gemeenschap dienen te behartigen. Daarmee geeft Rutger Claassen wel een morele analyse, maar hoe ver die plicht gaat en of banken daarin verzuimd hebben, wordt niet uitgewerkt. Wel biedt Claassen een handreiking hoe moreel gedrag kan worden bevorderd, waarbij hij gebruik maakt van het gegeven dat mensen bereid zijn om samen te werken mits anderen dat ook doen. Moreel gedrag kan dan door aansturing vanuit instituties – straffen en belonen – en het bieden van educatie bevorderd worden. Zijn stelling dat het evenwel niet nodig is om mensen op te voeden in de zin van tot “betere mensen” te maken, lijkt echter een riskante uitspraak.

Het laatste hoofdstuk van Ellen van Stichel blijkt een zeer algemene analyse van economisch handelen vanuit christelijk perspectief, waarvan de vertaling naar de crisis nog goeddeels open blijft.

Dit boekje is kortom een prettig leesbare en korte introductie op de vragen rondom moraal en economie naar aanleiding van de kredietcrisis. Het is toegankelijk voor een breed publiek. Een groot voordeel daarbij is de multidisciplinaire insteek. Wel nodigt het boek uit voor verdere bezinning waarbij de morele dimensie van de kredietcrisis diepgaander wordt geanalyseerd.

JOHAN GRAAFLAND

Hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg